

Azerbajdzsán a türk világban

Dr. Eperjesi Zoltán

tanszékvezető főiskolai tanár, Wekerle Sándor Üzleti Főiskola

Absztrakt

Azerbajdzsán export árbevételében az európai kontinens tölti be a legnagyobb részarányt (2021: 69,64%). A 2010 és 2021. közti időszakban az Európába irányuló azerbajdzsáni export 10,5%-kal emelkedett. A 2010 és 2021. közti időszakban az Európába irányuló azerbajdzsáni export 10,5%-kal emelkedett. Azerbajdzsán és Kazahsztán külkereskedelmi egyenlege a 2010 és 2021 közötti időszakban mindvégig pozitív maradt a többi teljes jogú TÁSZ tagállammal szemben. Az azerbajdzsáni import beszerzések területi szerkezetét vizsgálva megállapítható, hogy 2021-ben Európa és az ázsiai kontinens közel egyenlő szerepet töltött be az azerbajdzsáni import szempontjából (45,9% - 46%). A 2010-től 2021-ig terjedő időszakot vizsgálva jól kivehető, hogy nagyon jelentősen növekedett Azerbajdzsán TÁSZ országokkal bonyolított külkereskedelmi forgalma. A külkereskedelmi forgalom értéke 11 év alatt több mint a háromszorosára emelkedett. Azerbajdzsán Törökországgal bonyolított külkereskedelme növekedett a legszignifikánsabban, 494%-os növekedésnek lehettünk tanúi 11 év alatt. Az azerbajdzsáni export árbevétel meghatározó hányadát, 88,7%-át az ásványkincsek, mindenekelőtt a kőolaj és földgáztermékek adták 2021-ben. További exporttermékek még a műanyagtermékek (2%), a gumi és az abból készült árucikkek (1,7%), a textiltermékek (1,4%), valamint a vegyipari cikkek (1,1%). Azerbajdzsán öt legnagyobb export piaca Olaszország (41,62%), Törökország (12,69%), Oroszország (4,15%), Izrael (4,04%), Horvátország (3,38%). Az azerbajdzsáni importbeszerzések meghatározó része a következő öt országból származik: Oroszország (17,73%), Törökország (15,76%), Kína (14,02%), Németország (5,41%), Ukrajna (4%).

Kulcsszavak: regionális gazdasági együttműködés, multilaterális szervezetek, Türk Államok Szervezete, energiabiztonság, energiaforrások diverzifikációja

Abstract

Regional, international cooperation among the Turkic nations started rather late compared to other international organisations on cultural and ethnic grounds, the main reason being that Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan and Kyrgyzstan in Central Asia and Azerbaijan in the South Caucasus were republics of the Soviet Union until 1991, when they gained independence. The five Member States of the Organisation of Turkic States (OTS) had a population of almost 160 million at the beginning of 2024, covering an area of 4.196 million km², stretching from China to the Balkans. Hungary has had observer status in the OTS since 2018 and Turkmenistan since 2021. The European continent accounts for the largest share of Azerbaijan's export turnover (2021: 69.64%). Between 2010 and 2021, Azerbaijan's exports to Europe increased by 10.5%. Azerbaijan's exports to Europe increased by 10.5% between 2010 and 2021. The external trade balances of Azerbaijan and Kazakhstan remained positive with the other full-fledged CISA member states throughout the period 2010-2021. Looking at the regional structure of Azerbaijan's import purchases, it can be seen that in 2021, Europe and the Asian continent will play an almost equal role in Azerbaijan's imports (45.9% - 46%). Looking at the period from 2010 to 2021, it is clear that Azerbaijan's foreign trade turnover with CIS countries has increased very significantly. The value of foreign trade has more than tripled in 11 years. The most significant increase in Azerbaijan's foreign trade with Turkey was 494% over 11 years. Mineral resources, especially oil and natural gas, accounted for 88.7% of Azerbaijan's export turnover in 2021. Other export products include plastic products (2%),

rubber and articles thereof (1.7%), textiles (1.4%) and chemicals (1.1%). Azerbaijan's five largest export markets are Italy (41.62%), Turkey (12.69%), Russia (4.15%), Israel (4.04%) and Croatia (3.38%). The five main sources of Azerbaijan's import purchases are Russia (17.73%), Turkey (15.76%), China (14.02%), Germany (5.41%), Ukraine (4%). Azerbaijan faces a big political and economic challenge, namely to integrate the former occupied Karabakh region, to develop its infrastructure and undertake the necessary demining actions.

Keywords: regional economic co-operation; multilateral organisations; Organisation of Turkic States; energy security, diversification of energy resources

JEL classification: F5, F6

1. Bevezetés

A türk államok gazdasági együttműködésének intézményi alapját több tényező is alakította, így a közös történelmi és kulturális háttér, valamint a geopolitikai elhelyezkedés. A türk népek regionális, nemzetközi szintű együttműködése más egyéb kulturális és etnikai alapon szerveződő nemzetközi szervezethez képest meglehetősen későn indult meg, amelynek elsődleges oka, hogy a közép-ázsiai Kazahsztán, Üzbegisztán, Türkmenisztán, valamint Kirgizisztán, illetve a dél-kaukázusi Azerbajdzsán egészen 1991-ig a Szovjetunió tagköztársasága volt, függetlenségüket csupán ezt követően nyerték el. A függetlenedési folyamat lezárultával indult meg a politikai együttműködés, amely 1992 és 2010 között éves csúcstalálkozók formájában öltött testet. Az intézményesülési folyamat a Nahicseváni Nyilatkozattal lendületet nyert, amely döntött a Türk Nyelvű Államok Együttműködési Tanácsának (röviden Türk Tanács felállításáról. A négy alapító országhoz, - Törökországhoz, Azerbajdzsánhoz, Kazahsztánhoz, és Kirgizisztánhoz, - Üzbegisztán 2019-ben csatlakozott. Az öt tagállam csaknem 160 millió fős lakossággal rendelkezett 2024 elején, a tagállamok területe 4,196 millió km², amely Kínától egészen a Balkánig tart. Magyarország 2018, Türkmenisztán pedig 2021 óta rendelkezik megfigyelői státusszal a szervezetben. 2022 novemberében megtartott szamarkandi csúcstalálkozót követően a hivatalosan egyedül Törökország által elismert Észak-Ciprus Török Köztársaság is megfigyelői státusszal rendelkezik.

A 2021-es isztambuli csúcstalálkozón a Türk Tanács nevét Türk Államok Szervezetére változtatták meg. Az ENSZ által bejegyzett nemzetközi kormányközi szervezet székhelye Isztambulban található. A TÁSZ legfontosabb fórumai az Állam és Kormányfők Tanácsa, és a Külügyminiszterek Tanácsa. További szervei a Vezető Tisztségviselők Bizottsága és a Bölcsék Tanácsa.

Törökország rendelkezik a legnagyobb és legfejlettebb gazdasággal a türk országcsoportban. Azerbajdzsán energiaforrásokban gazdag ország, amely jelentős gazdasági növekedést ért el az elmúlt években, és amelynek kormánya gazdasági reformokat hajtott végre a gazdasága diverzifikációjának érdekében.

A türk államok számos globális és regionális multilaterális szervezetben is tagsággal rendelkeznek. A következő táblázat jó áttekintést ad a türk államok különböző nemzetközi szervezetekben betöltött tagságáról.

Táblázat 1: A türk államok részvétele a különböző multilaterális szervezetekben

Megnevezés	Gazdasági Együtműködés Szervezete	Eurázsiai Gazdasági Unió	Türk Államok Szervezete	Független Államok Közössége	Sanghai Együtműködés Szervezete	Világkereskedelmi Szervezet	Iszlám Együtműködés Szervezete
Tagság	Törökország, Azerbajdzsán, Kazahsztán, Kirgizisztán, Üzbegisztán, Türkmenisztán	Kazahsztán, Kirgizisztán, Üzbegisztán	Törökország, Azerbajdzsán, Kazahsztán, Kirgizisztán, Üzbegisztán	Azerbajdzsán, Kazahsztán, Kirgizisztán, Üzbegisztán	Kazahsztán, Kirgizisztán, Üzbegisztán	Törökország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Azerbajdzsán	Azerbajdzsán, Kazahsztán, Kirgizisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán
Megfigyelő tagság	Üzbegisztán	Magyarország	Türkmenisztán	Azerbajdzsán	dialógus partner		
Társult tagság		Türkmenisztán, Észak Ciprus	Török Köztársaság				

Forrás: Vusal Gasimli (2023): Turkic States Economy, 15.o.

Mind a hat türk állam tagja az ENSZ-nek, valamint az Iszlám Együtműködés Szervezetének. Az Iszlám Konferencia külügyminisztereinek 1970-ben megtartott tanácskozásán létrehozott Iszlám Együtműködés Szervezete (Organization of Islamic Cooperation) a világ második legnagyobb multilaterális szervezete az ENSZ-et követően (Gasimli, 2023, 15). A közösség a muzulmán országok legfőbb érdekképviseleti szervezete, a muzulmán világ hangja. Mindegyik tagállam tagja továbbá az 1964-ben Irán, Pakisztán és Törökország kezdeményezésére létrejött Regionális Fejlesztési Együtműködésnek (RCD), amely fórumot 1985-ben Gazdasági Együtműködés Szervezetének (Economic Cooperation Organization) neveztek át. A 460 millió fős lakossággal rendelkező és 5 millió km² területet felölelő 10 tagállam által létrehozott szervezet a világ egyik legrégebb kormányközi szervezetének számít. A szervezet legfőbb célkitűzése a tagállamok fenntartható fejlődésének biztosítása, valamint az életszínvonal és a jólét elősegítése. Azerbajdzsán és az öt közép-ázsiai türk állam 1992-ben, a Szovjetunió megszűnését követően csatlakozott a szervezethez.

Azerbajdzsán tagja a Szovjetunió szétesését követően Oroszország kezdeményezésére létrehozott Független Államok Közösségének (FÁK) is, akárcsak a közép-ázsiai türk államok.

Azerbajdzsán 2011 óta tagja ezen felül az 1961-ben Belgrádban létrehozott El nem kötelezett országok mozgalmanak, a mozgalom jelenlegi elnöke İlham Aliyev Azerbajdzsán elnöke. Azerbajdzsán függetlenségének kivívását követően számos multilaterális szervezethez

csatlakozott, jelenleg aktív szerepet vállal a Franciaországhoz tartozó karib-tengeri és polinéziai szigetek függetlenségi mozgalmainak támogatásában.

Ay Khan Hajizada, az azerbajdzsáni Külügyminisztérium szóvivője augusztus 20-án jelentette be, hogy hazája benyújtotta tagfelvételi kérelmét a BRICS országok 2006-ban alapított kormányközi szervezetéhez, amely szervezetnek jelenleg Brazília, Oroszország, India, Kína, Dél-Afrikai Köztársaság, Egyiptom, Etiópia, Etiópia, Irán, és az Egyesült Arab Emírátsok a tagja.

2.sz. táblázat: TÁSZ tagállamok összehasonlító táblázat

Megnevezés	lakosság- szám (2010)	lakosságsz ám (2024)	ország területe (km ²)	várható élettart am (év)	mezőga zdaság (GDP%) 2022	ipar (GDP%) 2022	szolgált atások (GDP%) 2022	munkané lkülség (%) 2023
Azerbajdzsán	9 237 202	10 449 624	86 600	70,00	4,76%	55,94%	32,20%	5,65
Kazahsztán	16 627 837	19 606 603	2 699 701	71,37	5,25%	34,98%	52,64%	4,86
Kirgizisztán	5 448 000	6 810 515	191 800	72,00	10,94%	22,26%	52,42%	4,57
Üzbegisztán	28 614 000	36 799 000	448 969	70,33	25,10%	33,40%	41,50%	4,51
Törökország	73 723 000	86 139 252	769 630	76,03	6,48%	31,29%	51,74%	10,03
Türkmenisztán	5 267 920	6 575 673	469 930	68,69	7,50%	44,90%	47,70%	5,10
Magyarország	10 014 372	9 765 254	93 030	74,47	3,24%	24,61%	57,19%	4,70

Forrás: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/AZE/azerbaijan/population>

https://www.worldometers.info/world-population/kazakhstan-population/#google_vignette

<https://www.statista.com/statistics/436156/share-of-economic-sectors-in-the-gdp-in-kazakhstan/>

<https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/AZE/azerbaijan/population>

A második számú táblázatot elemezve jól látható, hogy a Türk Államok Szervezetének tagállamainak, valamint a megfigyelői státusszal rendelkező országok népessége dinamikusan növekedett az elmúlt 14 évben, leszámítva Magyarországot. Üzbegisztán lakossága 14 év alatt 28,6%-kal nőtt, míg Kazahsztán lakossága 17,9%-kal, Törökországé pedig 16,8%-kal gyarapodott. Azerbajdzsán népessége 13,1%-kal emelkedett a vizsgált időszakban.

3. sz. táblázat: 1 főre eső GDP a TÁSZ tagállamokban

Megnevezés	1 főre eső GDP (USD 2010)	1 főre eső GDP (USD 2015)	1 főre eső GDP (USD 2020)	1 főre eső GDP (USD 2022)
Azerbajdzsán	5 843,5	5 500,5	4 229,9	7 762,1

Kazahsztán	9 070,5	10 510,8	9 121,6	11 492,0
Kirgizisztán	880,0	1 121,1	1 256,9	1 655,1
Üzbegisztán	1 742,3	2 754,0	1 759,3	2 255,2
Törökország	10 622,7	11 050,0	8 638,7	10 674,5
Türkmenisztán	4 286,9	6 208,3	7 330,4	8 792,5
Magyarország	13 217,5	12 717,0	16 125,6	18 390,2

Forrás: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=KG>

A türk államok GDP-je kiegyensúlyozott növekedést mutatott a 2010 és 2022 közötti időszakban, leszámítva a COVID vírus okozta gazdasági visszaesést 2020-ban.

2. Azerbajdzsán külkereskedelme

A méretgazdaságosság egyértelműen bizonyítja, hogy a nemzetgazdaságok, különösen a kisebbek, akkor képesek fenntartható fejlődést elérni, ha megfelelő méretű piacokhoz férnek hozzá. Azerbajdzsán a globalizált világban felismerte, hogy újra kell definiálnia külgazdasági tevékenységét, és új piacokat kell keresnie elsősorban energiatermékei számára. Az ásványi termékek exportja 2021-ben 88,7%-ot tett ki Azerbajdzsán exportjának áruszerkezetében. Azerbajdzsán célja, hogy földgázt szállítson különböző európai országokba (Magyarország, Szerbia), hozzájárulva az európai országok energiaforrás-diverzifikációs stratégiájához. A különböző európai országok földgázzal való ellátása megerősíti Azerbajdzsánnak mint az európai országok megbízható energiaszállítójának hírnevét, és elősegíti az európai gazdaságok versenyképességét. Az ország az ENSZ tagjaként jelentős lépéseket tett a kölcsönösen előnyös kapcsolatok kialakítása érdekében valamennyi országgal. Azerbajdzsán számos két- és többoldalú megállapodást és egyetértési nyilatkozatot írt alá külkereskedelmi kapcsolatainak kiszélesítése érdekében. Azerbajdzsán kormányai arra töreksenek, hogy az OTS valódi, jól strukturált és működő regionális gazdasági együttműködési szervezetté váljon, amely erősíti a tagállamok versenyképességét. Azerbajdzsánnak további lépéseket kell tennie annak érdekében, hogy közvetlen külföldi befektetéseket vonzzon az országba, amelyek lehetővé teszik a feldolgozóipar kiépítését, integrálva az országot a globális termelési és értékláncba.

4. sz. táblázat: A türk államok export és importforgalmának az összehasonlítása (milliárd USD)

Ország	ex/imp	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Azerbajdzsán	export	24,0	21,8	12,7	13,5	15,3	19,5	19,6	13,7
	import	10,7	9,2	9,2	8,5	8,8	11,5	13,7	10,7
	egyenleg	13,3	12,6	3,5	5,0	6,5	8,0	5,9	3,0

Törökország	export	151,8	157,6	144,0	142,2	157,2	177,2	180,8	169,6
	import	251,7	242,2	207,0	198,6	233,8	231,2	210,3	219,5
	egyenleg	-99,9	-84,6	-63,0	-55,9	-76,6	-54,0	-29,5	-49,9
Kazahsztán	export	84,7	79,5	46,0	36,7	48,5	61,1	58,1	47,5
	import	48,8	41,3	30,6	25,4	29,6	33,7	39,7	38,9
	egyenleg	35,9	38,2	15,4	11,3	18,9	27,4	18,4	8,6
Kirgizisztán	export	2,0	1,9	1,5	1,6	1,8	1,8	2,0	2,0
	import	6,0	5,7	4,2	4,0	4,5	5,3	5,0	3,7
	egyenleg	-4,0	-3,8	-2,7	-2,4	-2,7	3,5	-3,0	-1,7
Üzbegisztán	export	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	4	9	29	23
	import	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	26	35	53	59
	egyenleg	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	-22	-26	-24	-36
Türkmenisztán	export	18,9	19,6	12,1	7,5	7,8	11,7	n.a.	n.a.
	import	16,1	16,6	14,1	13,2	10,2	5,3	n.a.	n.a.
	egyenleg	2,8	3,2	-2,0	-5,7	-2,4	6,4	n.a.	n.a.

Forrás: Dr. Vusal Gasimli (2023): Turkic States Economy, 81.o.

A türk államok export-import egyenlegét szemléltető 4. számú táblázatból jól kiolvasható, hogy a 2010 - 2021-ig tartó időszakban Törökország, Kirgizisztán és Üzbegisztán külkereskedelmi egyenlege folyamatosan negatív képet mutatott, az import beszerzések ellenértéke minden évben meghaladta az export árbevételt a vizsgált időszakban. Azerbajdzsán, Kazahsztán külkereskedelmi egyenlege ezzel szemben folyamatosan pozitív volt a 7 éves vizsgált időszakban, míg Türkmenisztán esetében váltakozó tendencia érvényesült a külkereskedelmi mérlegben.

5. sz. táblázat: Azerbajdzsán exportjának földrajzi megoszlása (millió USD)

Megnevezés	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
összes export (millió USD)	21 360	12 729	13 458	15 320	19 489	19 635	13 733	22 207
Európa	12 626	7 385	8 212	9 918	11 924	11 812	8 252	15 464
Ázsia	6 355	4 488	4 820	4 559	6 372	7 525	5 047	5 693
Amerika	2 024	562	183	657	1 000	168	39	369
Afrika	329	294	243	185	193	89	324	659
Óceánia	26	622	276	668	560	41	71	21
az export árbevétel százalékos megoszlása földrajzi régiók szerint (%)								
Európa	59,11%	58,02%	61,02%	64,74%	61,18%	60,16%	60,09%	69,64%

Ázsia	29,75%	35,26%	35,82%	29,76%	32,70%	63,71%	36,75%	25,64%
Amerika	9,48%	4,42%	1,36%	4,29%	5,13%	2,23%	0,28%	1,66%
Afrika	1,54%	2,31%	1,81%	1,21%	0,99%	52,98%	2,36%	2,97%
Óceánia	0,12%	4,89%	2,05%	4,36%	2,87%	46,07%	0,52%	0,09%

Forrás: Dr. Vusal Gasimli (2023): Turkic States Economy, 78.o.

Azerbajdzsán export árbevételében az európai kontinens tölti be a legnagyobb részarányt (2021: 69,64%). A 2010 és 2021. közti időszakban az Európába irányuló azerbajdzsáni export 10,5%-kal emelkedett (5. sz. táblázat). Az Ázsiába és az amerikai kontinensre irányuló export értékesítés ezzel szemben 4,1%-kal, illetve 7,8%-kal csökkent. Az azerbajdzsáni teljes export értékesítés volumene 4%-kal emelkedett a 11 éves vizsgált időszakban.

6. sz. táblázat: Azerbajdzsán importjának földrajzi megoszlása (millió USD)

Megnevezés	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
összes import (millió USD)	6 601	9 217	8 490	8 783	11 466	13 667	10 733	11 706
Európa	3 508	5 019	4 529	4 319	5 499	6 736	5 219	5 372
Ázsia	2 585	3 092	3 179	3 395	4 748	5 087	4 553	5 382
Amerika	462	1 065	714	992	988	1 477	866	854
Afrika	23	13	19	25	183	33	27	28
Óceánia	23	27	48	53	48	335	47	69

az import százalékos megoszlása földrajzi régiók szerint (%)

Európa	53,10%	54,50%	53,30%	49,20%	48,00%	49,30%	48,60%	45,90%
Ázsia	39,20%	33,50%	37,50%	38,70%	41,40%	37,20%	42,40%	46,00%
Amerika	7,00%	11,60%	8,40%	11,30%	8,60%	10,80%	8,30%	7,30%
Afrika	0,30%	0,10%	0,20%	0,30%	1,60%	0,20%	0,30%	0,20%
Óceánia	0,40%	0,30%	0,60%	0,50%	0,40%	2,50%	0,40%	0,60%

Forrás: Dr. Vusal Gasimli (2023): Turkic States Economy, 77.o.

Az azerbajdzsáni import beszerzések területi szerkezetét vizsgálva megállapítható, hogy 2021-ben Európa és az ázsiai kontinens közel egyenlő szerepet töltött be az azerbajdzsáni import szempontjából (45,9% - 46%). A vizsgált 11 éves periódusban jelentős változások következtek be az azerbajdzsáni import területi szerkezetében. Az Európából származó import 7,2%-kal esett vissza, míg az Ázsiából származó import 6,8%-os növekedést mutatott.

7. sz. táblázat: Azerbajdzsán külkereskedelmi forgalma és egyenlege (millió USD)

Év	millió USD			
	külkereskedelmi forgalom	import	export	egyenleg
2010	33 161	6 601	26 560	19 960
2011	44 162	9 756	34 406	24 650
2012	43 814	9 653	34 161	24 508
2013	43 554	10 713	32 842	22 129
2014	39 408	9 188	30 220	21 032
2015	25 809	9 217	16 592	7 375
2016	21 597	8 489	13 108	4 619
2017	24 264	8 783	15 481	6 698
2018	31 783	11 466	20 317	8 851
2019	33 065	13 668	19 398	5 730
2020	24 204	10 732	13 472	2 740
2021	35 556	11 706	23 851	12 145

Forrás: Dr. Vusal Gasimli (2023): Turkic States Economy, 76.o.

Azerbajdzsán külkereskedelmi forgalma 2010 és 2021 közti időszakban 2011 és 2013. közti két évben volt a legmagasabb, ugyanez igaz az export árbevételre is. A 11 éves periódusban az import kiadások értéke csaknem megduplázódott. Míg az import kiadások 77%-kal növekedtek 11 év alatt, az export árbevétel 2.709 millió USD összeggel, 11,35%-kal csökkent. Az export árbevétel csökkenése elsődlegesen a kőolaj világgiazi árának visszaesésének számlájára írható.

8. sz. táblázat: Azerbajdzsán TÁSZ államokkal bonyolított külkereskedelmi forgalma

Megnevezés	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Összesen	1 610,4	2 677,7	2 275,7	2 707,0	3 048,6	3 874,2	5 088,8	4 537,8	5 059,0
Törökország	942,3	2 120,4	1 789,1	2 367,2	2 667,6	3 402,8	4 509,5	4 160,2	4 661,8
Magyarország	14,3	23,8	95,5	41,1	43,3	67,4	35,7	38,8	35,2
Kazahsztán	338,1	393,4	250,9	124,4	142,0	221,0	230,0	142,0	136,0
Kirgizisztán	41,5	28,9	27,5	6,7	1,7	6,0	5,9	5,8	9,0
Üzbegisztán	32,6	19,6	61,5	15,3	30,0	44,0	82,0	82,3	112,0
Türkmenisztán	214,6	91,6	51,2	152,3	164,0	133,0	225,7	108,7	105,0

Forrás: Dr. Vusal Gasimli (2023): Turkic States Economy, 76.o.

A 8. számú táblázatban szemléltetett 2010-től 2021-ig terjedő időszakot vizsgálva jól kivehető, hogy nagyon jelentősen növekedett Azerbajdzsán TÁSZ országokkal bonyolított külkereskedelmi forgalma. A külkereskedelmi forgalom értéke 11 év alatt több mint a háromszorosára emelkedett. Azerbajdzsán Törökországgal bonyolított külkereskedelme növekedett a legszignifikánsabban, a külkereskedelmi forgalom 11 év alatt csaknem megötszöröződött.

Azerbajdzsán importbeszerzéseinek termékszerkezetét vizsgálva megállapítható, hogy 2021-ben öt termékcsoporthat képviselte a legnagyobb részarányt az azerbajdzsáni importon belül. A gépek, berendezések, elektrotechnikai berendezések adták az import 23,5%-át. A vegyipari termékek 11,2%-ot, míg a fémek, és fémipari termékek 9,5%-ot képviseltek az importon belül. A mezőgazdasági gépek, vízi járművek, és közlekedési eszközök az import 8,4%-át, míg a kész élelmiszerek, alkoholos és alkoholmentes italok, dohánytermékek az import 7,6%-át adták.

Az azerbajdzsáni importbeszerzések meghatározó része a következő öt országból származik: Oroszország (17,73%), Törökország (15,76%), Kína (14,02%), Németország (5,41%), Ukrajna (4%). Az azerbajdzsáni export árbevétel meghatározó hányadát, 88,7%-át az ásványkincsek, mindenek előtt a kőolaj és földgáztermékek adták 2021-ben. További exporttermékek még a műanyagtermékek (2%), a gumi és az abból készült termékek (1,7%), a textiltermékek (1,4%), valamint a vegyipari cikkek (1,1%). Azerbajdzsán öt legnagyobb export piaca Olaszország (41,62%), Törökország (12,69%), Oroszország (4,15%), Izrael (4,04%), Horvátország (3,38%).

3. Azerbajdzsán szuverenitásának és területi integritásának helyreállítása

Hegyi-Karabah: A Hegyi-Karabah nevet a szovjet uralom idején kapta a régió, amikor 1923-ban Sztálin utasítására az Azerbajdzsáni Szovjet Szocialista Köztársaság részeként létrehozták a Hegyi-Karabah Autonóm Területet (Hegyi-Karabah Autonóm Terület, NKAO). Az NKAO a Kaukázus délkeleti lejtői mentén fekvő, főként örmények által lakott Karabah hegyvidéki területeit foglalta magába. Megalakulása idején mintegy 4400 km² területet foglalt el, és 125 300 lakosa volt, akiknek mintegy 95 százaléka örmény volt. A régió központja Sztepanakert (azerbajdzsáni nyelven Khankendi, „a khánok városa”), amelyet az örmény bolsevik forradalmárról, Sztepan Sahumianról neveztek el 1923-ban. A Szovjetunió felbomlásával egy időben tört ki az első karabahi háború (1988-94) Azerbajdzsán és Örményország között az örmények által megszállt autonóm karabahi régió miatt.

Az első karabahi háború végére a korábbi Hegyi-Karabah Autonóm Terület nagy része és az addig vitathatatlan státuszú hét környező azerbajdzsáni régió (Agdam, Fuzuli, Dzsabrajil, Zangilan, Gubadli, Lachin és Kalbajar) is örmény ellenőrzés alá került (Aflas -Tiflis: 2023, 39). Az 1994-es orosz közvetítésű tűzszünetről a 2020-as második karabahi háborúig ezeken a területeken működött az úgynevezett „Hegyi-Karabah Köztársaság” (az entitást 1991. szeptember 2-án kiáltották ki, eredetileg az egykori NKAO és a vele északon határos, többségében örmények lakta Shahumian körzet területén).

A de facto köztársaság területe a nemzetközi jog és az ENSZ álláspontja szerint mindig is Azerbajdzsán része volt, és az entitás szuverenitását egyetlen ENSZ-tagállam sem ismerte el, még a fő támogató Örményország sem. A 2020-as háborúval a Hegyi-Karabah területeit körülvevő hét régió, valamint az egykori autonóm régió egy része visszakerült az azerbajdzsáni ellenőrzés alá.

Karabah: A jelző elhagyása a „Hegyi-Karabah” kifejezésnél tágabb földrajzi egységre utal, amely nemcsak az egykori NKAO területét foglalja magában, hanem a tőle keletre fekvő, Alsó-Karabahnak nevezett, főként azerbajdzsánok által lakott síkságot is. Azerbajdzsánban a 2020-as háború után kezdték el politikai kontextusban használni a „Karabah” kifejezést, amit Alijev elnök

egy sajtótájékoztatón meg is magyarázott: „Hegyi-Karabah nem létezik, mindenki elismeri, hogy ez a régió Azerbajdzsán szerves része. Karabah a sík és hegyvidéki területeivel Azerbajdzsán szerves része. Az örmény nép ennek egy részén él” (Alijev, 2021).

Karabah, Kelet-Zangezur gazdasági régiók: A második karabahi háború okozta területi változások miatt Azerbajdzsánt 2021 júliusában elnöki rendelettel új gazdasági régiókra osztották (Huseyn, 2021). Az intézkedés integrálta a visszaszerzett területeket az ország állami-gazdasági struktúráiba, és lehetővé tette a rendelkezésre álló pénzügyi keret átcsoportosítását. Összesen 14 új gazdasági régiót hoztak létre, amelyek a 2020-as háború által visszaszerzett területeket - valamint az addig Azerbajdzsán által sajátjának tekintett Kelet-Zangezur és Karabah gazdasági régióit - foglalták magukban.

A fentiekkel összhangban Azerbajdzsán a második karabahi háború óta a „Karabah” és a „Karabah (gazdasági) régió” elnevezést használja a területre, és elvárja, hogy partnerei is így tegyenek. Hasonlóképpen, és ami még érthetőbb, szuverenitásának 2023 szeptemberében történő teljes helyreállítása óta Baku elvárja, hogy Karabahban az azerbajdzsáni elnevezéseket használják a települések nevére (így a régió központja azerbajdzsánul „Sztepanakert” helyett „Khankendi”).

A 2023-as „terrorellenes művelet” által visszaszerzett területek - a korábbi de facto Hegyi-Karabah Köztársaság - már hivatalosan is a második karabahi háború területi változásai után 2021-ben létrehozott Karabah és Kelet-Zangezur gazdasági régiók részei, és fejlesztésük a már megkezdett újjáépítési és rehabilitációs erőfeszítések részeként folytatódhat. Az azerbajdzsáni kormány által a rekultivált területek rehabilitációjára fordított források 2023 végére elérik a 12 milliárd manátot (7 milliárd USD). A 2023-as költségvetés 4,8 milliárd manátot (2,8 milliárd USD), a 2024-es költségvetés pedig 3,8 milliárd manátot (2,2 milliárd USD) irányoz elő a karabahi és kelet-zangezuri projektekre (Gasimov, 2024). Ezenkívül a második karabahi háborúból felépült területeken 2022 nyara óta működik az állam „Nagy visszatérés” programja, amely lehetővé teszi a belső migránsok visszatérését az újonnan épített házaikba, vagy esetleg elhagyott, nagyrészt az állam által épített ingatlanjaikba. (Ismailzade, Miskovic, 2021).

4. Következtetések

Azerbajdzsánnak egyértelműen diverzifikálnia kell gazdaságát, hogy ne függjön annyira az exportjának túlnyomó részét adó fosszilis energiatermékektől. Az ország nagy kapacitással rendelkezik a megújuló energiaforrásokból származó villamos energia előállítására is. Vannak tervek a villamos energia Európába szállítására, de a szükséges infrastruktúra kiépítéséhez nemzetközi együttműködésre és a részt vevő országok hatalmas pénzügyi befektetéseire van szükség.

A teljes szuverenitását és területi integritását visszanyerő dél-kaukázusi országnak egy nagyon nagy akadállyal kell szembenéznie és megoldania, nevezetesen a karabahi térségben zajló aknamentesítési akciókkal. Az aknamentesítés elkerülhetetlen feladat az elnéptelenedett régió teljes integrációjához és gazdasági fellendítéséhez. Egyrészt lényeges, hogy Azerbajdzsán bekapcsolódjon a Török Államok Szervezetébe, másrészt viszont harmonizálnia kell a jelenleg befagyott kapcsolatát az Európai Unióval, amely meghatározó exportpartnere. Az azerbajdzsáni kormány és kormányzati szervek folyamatosan azt állítják, hogy az uniós intézmények és mindenekelőtt Franciaország elfogult és hamis információkat terjeszt Azerbajdzsánról az Örményország által 30 éve megszállt Karabah régió visszafoglalásával kapcsolatban. Az Európai Unió komoly lépéseket tesz és jelentős pénzügyi támogatást nyújt, hogy hozzájáruljon a karabahi régió aknamentesítéséhez. Az Európai Unió tagállamai és az OTS-országok jelezték, hogy készek részt venni a karabahi régió újjáépítésében, lehetővé téve a korábban elűzött azerbajdzsáni nép visszatérését. Az „Újjáépíteni Karabahot” program az egész régió konszolidációjához vezet. Másrészt ki kell emelni, hogy Azerbajdzsánnak nagyon óvatos politikát kell követnie, mivel

geopolitikai helyzete meglehetősen érzékeny, Oroszország és Irán veszi körül. Russia is the most important importer of Azerbaijan supplying manufactured goods and purchase the agricultural goods produced by Azerbaijan. Oroszország Azerbajdzsán legfontosabb importőre, amely feldolgozott termékeket szállít, és megvásárolja az Azerbajdzsán által termelt mezőgazdasági termékeket. Bár a mezőgazdaság az azerbajdzsáni GDP-nek csak néhány százalékát adja, a foglalkoztatottak egyharmada ott dolgozik, ami kiszolgáltatottságot és függőséget jelent Oroszországtól. Az országnak a „Nyugathoz” fűződő hűvös viszonya miatt egyre nagyobb az érdeklődés az új multilaterális szervezetekhez való csatlakozás iránt, - amelyek a „Bretton Woods”, a „Nyugat” által létrehozott multilaterális intézmények ellensúlyaként határozzák meg magukat -, mint például a BRICS-országok (Brazília, Oroszország, India, Kína, Dél-afrikai Köztársaság) vagy az Eurázsiai Unió. Azerbajdzsán arra törekszik, hogy kiváló földrajzi fekvését tranzit- és logisztikai célokra használja ki (a Középső Folyosó, Kaszpi-tengeri nemzetközi közlekedési út és az észak-déli folyosó).

Felhasznált irodalom

1. Vusal Gasimli (2023): Turkic States Economy, 15 p
2. <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/AZE/azerbaijan/population>
3. https://www.worldometers.info/world-population/kazakhstan-population/#google_vignette
4. <https://www.statista.com/statistics/436156/share-of-economic-sectors-in-the-gdp-in-kazakhstan/>
5. <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/AZE/azerbaijan/population>
6. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=KG>
7. Vusal Gasimli (2021): Turkic States Economy, 81.p.
8. Vusal Gasimli (2023): Turkic States Economy, 78.p.
9. Vusal Gasimli (2023): Turkic States Economy, 77.p.
10. Vusal Gasimli (2023): Turkic States Economy, 76.p.
11. The State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan (2021)
12. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/AZE/Year/2021/Summary>
13. Melikova Leyli Afras, Aliyev Shafa Tiflis (2023): Economic-historical aspects of the development of Karabakh (18-21 centuries) <https://archive.interconf.center/index.php/2709-4685/article/view/4723/4759>
14. İlham Aliyev (2021): <https://president.az/en/articles/view/50738>
15. Ramil Huseyn (2021): <https://ereforms.gov.az/en/media/xeberler/ramil-huseyn-iqtisadi-rayonlarin-yeni-bolgusu-qarabagin-ve-serqi-zengezurun-inkisafini-suretlendircek-183>
16. Kamran Gasimov (2024): <https://en.trend.az/business/3949087.html>
Fariz Ismailzade - Damjan Krnjevic Miskovic (2021): Liberated Karabakh, Policy Perspectives by the ADA University Community, ADA University Press, Baku, 235 p. https://www.ada.edu.az/file_upload/publications/other2.pdf